

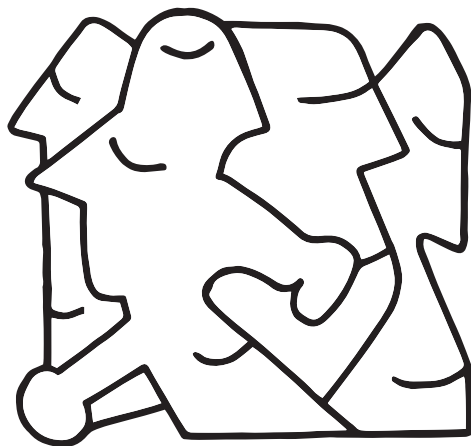
PSIHANALIZĂ CONTEMPORANĂ

Colecție coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

Fete ale' iubirii

Povești de viață
în psihanaliză

PSIHANALIZĂ
CONTEMPORANĂ

TREI

AHRON FRIEDBERG, M.D.
SANDRA SHERMAN

Traducere din
limba engleză de
Manuela Sofia Nicolae

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
MAGDALENA MĂRCULESCU
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Redactare:
VLAD VEDEANU

Design copertă:
ADELINA BUTNARU (FABER STUDIO)

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
MIRELA VOICU

Corectură:
DUȘA UDREA-BOBOREL
DANA ANGHELESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FRIEDBERG, AHRON

Fețe ale iubirii : povești de viață în psihanaliză / Ahron Friedberg... și Sandra Sherman ; cuvânt-înainte de Arnold M. Richards... ; trad. din lb. engleză de Manuela Sofia Nicolae. - București : Editura Trei, 2024
ISBN 978-606-40-2360-5

I. Sherman, Sandra
II. Richards, Arnold M. (pref.)
II. Nicolae, Manuela Sofia (trad.)

159.9

Titlul original: LIFE STUDIES IN PSYCHOANALYSIS
Autori: AHRON FRIEDBERG, SANDRA SHERMAN

Copyright © 2023 Ahron Friedberg and Sandra Sherman

All Rights Reserved

Authorised translation from the English language edition published by Routledge,
a member of the Taylor & Francis Group

Copyright © Editura Trei, 2024
pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-2360-5

Profesorilor mei

Cuprins

9	<i>Cuvânt-înainte</i>
14	Introducere
28	Capitolul 1. Un complex Oedip complicat
101	Capitolul 2. Fetița cu chibrituri
167	Capitolul 3. Gatsby
229	Capitolul 4. Ezitare
291	Concluzie
305	<i>Mulțumiri</i>

Cuvânt-înainte

Fețe ale iubirii: povești de viață în psihanaliză este un fel de fugă, interpretând în uimitoare detalii variațiunile nesfârșite ale unei teme universale: modul în care trăim dorința pentru o altă ființă umană. Obiectivul ei se mută și se recalibrează aproape clipă de clipă, pe măsură ce subiecții acestor studii se luptă cu dorința refulată, conștientizează în ce fel aceasta le-a modelat viețile și, în cele din urmă, intuiesc cum pot să trăiască în fluxul ei, în ciuda contracurenților. Ca nicio altă carte recentă, *Fețe ale iubirii* ne permite să fim martorii acestui proces pe care îl străbat pacienții aflați în psihanaliză. Durează ani întregi. Poate fi sfâșietor. Răzbate prin false începuturi, rezistențe, retrageri și descoperirea unor patologii noi, diverse, complicate. Dar *Fețe ale iubirii* mi se pare inegalabilă ca ilustrare a procesului, precum și în ceea ce privește explicarea rolului psihanalistului în dinamica acestuia.

Fețe ale iubirii demonstrează că lipsa de liniaritate a tratamentului este o corelativă obiectivă a propriului inconștient al pacientului, marcat de conflicte, și a compromisurilor pe care le face acesta. Fiecare parcurs terapeutic, pe măsură ce expune încă un strat al refulării, îl arată pe pacient confruntându-se cu sentimente ce rămăseseră pentru el neconștientizate (sau, în cel mai bun caz,

10 abia înțelese) o viață întreagă. Întâlnirile neobișnuite sunt prin ele însele tulburătoare. Drept urmare, discuțiile dintre pacient și terapeut nu se rezumă doar la problema subiacentă (în toate formele sale), ci și la *problema referitoare la problemă*, așa cum este trăită pe parcursul analizei. Efectul — atât la nivel narativ, cât și din punct de vedere tehnic, psihanalitic — este extrem de iluminant. Ne aflăm la cele mai îndepărtate limite ale capacităților psihanalizei — vorbim, adică, despre efectele sale atunci când este aplicată într-un cadru contemporan, bine informat, intens reflexiv, care-i încurajează pe pacienți să rămână implicați chiar și atunci când rezistă procesului, cad în apatie sau doresc să renunțe. Vedem cum psihanaliza lucrează în realitate atât în ceea ce privește modul în care acționează, cât și felul în care tinde spre succes.

Titlul *Fețe ale iubirii* a fost ales pe baza faptului că nicio față nu este identică cu alta. Nu putem cunoaște niciodată toate fețele din această lume în felul în care cardiologii, de exemplu, pot ști cum arată inimile sau ortopezii pot descrie un femur și pot fi siguri că următorul va avea contururi similare. Fețele sunt unice. Așadar, cele patru studii din această carte surprind câteva aspecte ale iubirii dintre toate infinitele sale variațiuni și dintre toate modurile infinite prin care oamenii experimentează aceste variațiuni. Prin intermediul pacienților săi, dr. Friedberg aprofundează obsesii oedipiene, dorințe incestuoase, homosexualitate refulată și nevoia de a recupera dragostea unui tată de mult pierdut. Se confruntă cu forme de transfer prin care pacienții proiectează asupra lui dorințe arzătoare sau frustrate. Are de-a face cu relații fraterne de iubire-ură; iubire erotică; fantasme interzise; și probleme cu iubirea de sine care a deraiat, transformându-se la exterior în aroganță, și în interior în dezgust de sine. În fiecare caz, dorința a distorsionat cumva abilitatea pacientului de a naviga prin propria viață.

Devine copleșitoare și blochează capacitatea de a forma relații sănătoase, satisfăcătoare.

11

Desigur, ideea este aceea de a găsi o cale înapoi către echilibru, acolo unde dragostea rămâne cel puțin o opțiune, dar nu continuă să exercite puterea obsesiei irezistibile. Puteți recunoaște unele dintre aceste „fețe” ale iubirii în propria experiență. Dar, chiar dacă nu se întâmplă așa, în procesul psihanalizei ele sunt substituite ale dorințelor intense pe care le avem cu toții și care pot la un moment dat — atunci când devin de necontrolat — să ne ducă în situația de a avea nevoie de psihanaliză. Între pasiune și obsesie, linia de demarcație este foarte subțire.

Bineînțeles, descriind *Fețe ale iubirii*, am alăturat fenomenul iubirii și procesul psihanalitic în aproape fiecare propoziție. Așadar, pe bună dreptate v-ați putea întreba: este această carte *despre* iubire (chiar dacă e scrisă de un psihanalist) sau este *despre* psihanaliză (chiar dacă pacienții pe care-i înfățișează suferă de valuri aberante de dorință)? De fapt, această carte este despre ambele în același timp. Explorează natura unor aspecte ale iubirii în măsura în care sunt explorate psihanalitic. Citind, aflăm despre iubire — cum poate ajunge să ne obsedeze, cum ne poate denatura toate celelalte relații —, dar mai aflăm și cum psihanaliza poate deveni un al treilea, mediind între subiect/pacient și obiectul iubirii, astfel încât niciunul să nu-l copleșească sau să-l rănească pe celălalt. Analistul obține un anumit echilibru, în speranța că și pacientul îl va obține, în timp, la rândul lui.

Cei care sunt la curent cu opera doctorului Friedberg știu că am scris Cuvântul-înainte al uneia dintre cărțile sale mai vechi, *Psychoanalysis and Personal Change: Two Minds in a Mirror* (Routledge, 2020). Acea carte oferea insighturi deosebit de sincere asupra modului în care gândesc psihiatrii în cabinet, adică

12 în timp real, în momentul în care tratează un pacient. Era o carte despre proces și, cel mai important, despre cum îl înțelege terapeutul. Era profund reflexivă și, uneori, chiar autocritică. M-a uimit prin rangul la care a ridicat onestitatea asupra unui proces care, în ciuda deschiderii actuale către neuroștiințe, este încă învăluit în mister. Așadar, am fost de acord să scriu Cuvântul-înainte pentru *Fețe ale iubirii*, deoarece am văzut-o ca pe o urmare naturală, explorând mult mai detaliat nu doar modalitatea în care lucrează psihanaliza, ci și modul în care psihanalistii ajung să fie implicați în proces. Mai mult, privind înapoi la *Two Minds in a Mirror*, am realizat că atât de multe dintre întâlnirile de acolo se refereau, de fapt, la iubire și la epifenomenele sale, de exemplu, vinovăție, anxietate, mânie, gelozie. În *Fețe ale iubirii*, temele mai vechi de interes ale doctorului Friedberg sunt din nou prezente, de data aceasta cu o intensitate într-unul irezistibilă.

Cele patru studii din *Fețe ale iubirii* sunt irezistibile nu doar prin subiectul lor — cine nu este interesat de iubire, cine nu e fascinat de explorarea ei? —, ci și deoarece constituie o lectură minunată de delectabilă. Dr. Friedberg a luat ani la rând notițe și, printr-o adevărată măiestrie, le-a transformat în narațiuni care se dezvoltă cu o logică emoțională ce urmează logica oricărei povești bine spuse. Trăim experiența turnurilor emoționale ale pacientului (care sunt explicate astfel încât avem o viziune completă asupra lor), precum și a reacțiilor doctorului Friedberg pe măsură ce acestea se dezvoltă, a schimbărilor lui de curs, a încercărilor sale de a gestiona momente de transfer care, uneori, par mai mult niște afronturi. Nu este tocmai un thriller psihologic, dar este pe aproape, mai aproape, de fapt, decât orice altă serie de studii de caz pe care o cunosc. Dr. Friedberg nu doar își arată

abilitățile de psihanalist, ci dovedește și o comparabilă măiestrie de a captiva atenția cititorului.

13

Deși este în primul rând o carte pentru profesioniști, *Fețe ale iubirii* se adresează, de asemenea, oricărui cititor profund interesat de artele vindecării și, cu adevărat, de modul în care procesul vindecării relevă aspecte ale iubirii. Mi se pare extrem de captivantă și sunt convins că și dumneavoastră o veți găsi la fel.

Arnold M. Richards, M.D.

Fost editor al *Journal of the American Psychoanalytic Association*

Editor fondator al *International
Journal of Controversial Discussions*

Introducere

Fețe ale iubirii: povești de viață în psihanaliză exista în mintea mea cu mulți ani înainte de a o scrie de fapt. Pacienții din aceste studii au parcurs analize lungi. Îmi puneam notițele cap la cap, reflectam asupra lor, apoi făceam un pas înapoi în timp ce întregul tablou se contura treptat. Mă gândeam la conexiunile dintre aceste studii, de exemplu, ce legătură avea fixația unui pacient cu fixația altuia? Cum era legat un complex Oedip, dacă era, de o dorință refulată a unui frate față de sora sa? Cu alte cuvinte, de ce aș fi putut să pun laolaltă aceste studii? Mă gândeam la aspectele pe care le aveau în comun și tot nu eram hotărât dacă numitorul lor comun era iubirea (în miriadele sale forme) sau procesul psihanalizei însuși (care se desfășoară în timp și dezvăluie complexitatea dorinței umane). Dacă vă uitați la titlul acestei cărți, știți cum am rezolvat în cele din urmă această dilemă.

Adică *Fețe ale iubirii* tratează ambele fenomene. Explorează natura unor aspecte ale iubirii în măsura în care sunt explorate psihanalitic. Vorbesc despre iubire — despre cum ne poate obseda, despre cum poate distorsiona alte relații pe care le avem —, dar și despre cum psihanaliza poate media între subiect/pacient și obiectul iubirii, astfel încât niciunul să nu-i facă rău

celuilalt (și, de fapt, despre cum amândoi și-ar putea îmbunătăți viața unul altuia). Așadar, în cele din urmă, *Fețe ale iubirii* arată cum unii dintre pacienții mei, tulburați de dorințe amoroase, sexualizate, fantasmate, ilicite și/sau incontrolabile, învață cu ajutorul psihanalizei să-și adapteze dorințele la ceea ce este posibil și permisibil în viețile lor de zi cu zi. În acest sens, studiile incluse aici sunt călătorii dintr-un loc caracterizat de epifenomenele iubirii tulburate — suferință, vinovăție, frustrare — către unul în care, printr-o conștiință de sine sporită, pacienții înțeleg sursele și implicațiile motivațiilor lor. Încep să înțeleagă de ce iubirea părea a fi un teren minat și încep să găsească, prin ea, o cale mai plină de satisfacții.

Odată ce am stabilit direcția generală a acestei cărți, a trebuit să mă ocup și de limitele sale. În mod clar, nu era despre Iubire la modul abstract. Fiecare pacient avea o experiență absolut unică, o experiență care — chiar și atunci când era comparată cu experiențele tuturor celorlalți — nu prezenta o imagine completă a modului în care trăim iubirea. Aceste studii aveau o calitate evident poantilistă. Se refereau la anumite aspecte ale iubirii, cu siguranță intense, dar totuși individualizate. În consecință, am ales titlul *Fețe ale iubirii*, deoarece nicio față nu este identică cu alta, iar noi nu vom putea vedea niciodată toate fețele din lume. Eu examinez cum este exprimată uneori iubirea și motivul pentru care aceasta poate duce uneori la tratament psihanalitic.

Pe lângă aceasta, mă gândeam, undeva pe fundalul minții mele, la recente lucrări din neuroștiințe despre recunoașterea facială. În *Origins of Human Socialization* (2021), ilustrul neurocercetător Donald Pfaff examina cum recunoaștem fețele în contextul sublinierii importanței acelei capacități pentru sexualitatea umană:

Modul în care suntem capabili să recunoaștem fețele este o profundă problemă neurobiologică legată de sintagma „atracție sexuală”. Chiar dacă nu ai auzit de știința recunoașterii faciale, știi de pe site-urile de întâlniri că o față poate fi instantaneu atractivă sau instantaneu respingătoare. Dacă nu-ți place fața cuiva, nu citești profilul care-i e atașat.

„Fețe” este un termen rezonant, sugerând diversitatea și subtilitatea experienței sexuale umane, precum și faptul inevitabil că sexualitatea este biologică, irațională și la fel de elementară ca orice altă dorință imperioasă controlată de zone ale creierului pe care abia acum începem să le înțelegem. Nu este niciodată simplu (ca psihoterapeut, ca membru al speciei noastre) să ai de-a face cu sexualitatea.

Desigur, în timp ce mă preocupă versiunile iubirii — care, la fel ca fețele, pot fi infinite —, pot vedea cum aceste versiuni se aliniază atunci când sunt abordate prin lentilele psihanalizei. Aflăm, de exemplu, că dorința refulată poate continua pe parcursul analizei, transformându-se în rezistența pacientului față de încercările analistului de a-l ajuta să conștientizeze și să se confrunte cu o astfel de dorință. Se poate transforma în ostilitate față de analist, care este învinovățit că provoacă o și mai mare durere. Astfel, în timp ce fiecare dintre aceste studii prezintă probleme unice referitoare la natura dorinței tulburate și la tratarea acesteia, ele se unesc totuși la nivelul anumitor aspecte elementare legate de desfășurarea tratamentului. Prin urmare, *Fețe ale iubirii* este în primul rând destinată practicienilor din domeniul sănătății mentale interesați să înțeleagă procesul psihanalitic prin care pacienții sunt ajutați să se confrunte cu dorința obsesivă, marcată de conflicte.

Așa cum va reieși din aceste studii, cursul tratamentului nu este niciodată liniar. Nu există niciun dacă X, atunci Y, așa cum întâlnim în arborele decizional al diagnosticului din medicină. Uneori, pare că tratamentul se învâрте în cerc, întorcându-se iar și iar acolo unde — aparent — se afla cu luni în urmă. Alteori, e ca și cum tratamentul s-ar descentra, mutându-se în direcții care — aparent — nu au nimic de-a face cu acuza inițială. Adesea, progresul e caracterizat de alunecarea înapoi pe poziții care păreau anterior să fi slăbit. Toate acestea sunt absolut normale, o consecință a luptei purtate de pacienți cu conflictele, fixațiile, obsesiile și ideile despre ei înșiși cu care nu pot sau nu vor să se confrunte sau măcar să le accepte. Dacă încearcă, eșuează sau fac progrese care, prin implicațiile lor, îi înspăimântă, determinându-i încă o dată să se retragă. Aceste studii redau dificultățile inerente tratamentului în circumstanțele date.

Așadar, *Fete ale iubirii* nu este o rețetă pentru cum ar trebui analiștii să abordeze acele aspecte ale tratamentului legate de dorințele intense, aparent aberante, ale pacienților. Este o descriere realistă, onestă a modului în care tratamentul pare să stagneze, până când nu mai stagnează. Adică intenția acestor studii este de a ilustra abordările prin care pacienții rezistenți sunt ajutați să rămână implicați în tratament, chiar dacă se târguiesc, amenință, fletează, se ascund și acuză în încercările lor de a fi mai puțin decât pe deplin onești cu ei înșiși. În cele din urmă, dacă niciuna dintre părți nu renunță, are loc un progres. Nu este întotdeauna complet și nu este întotdeauna întru totul ceea ce ar fi fost de dorit, dar reprezintă un evident progres. Pacientul iese adesea de acolo echipat cu instrumente care să-l ajute să reflecteze la el însuși chiar și după încheierea terapiei, așa că înțelegerea de sine pe care a obținut-o, oricât de mică, poate continua să se

18 dezvolte. Adesea asta este *tot* ce putem spera că vom obține, dar e semnificativ.

Procesul este atât de dificil în parte deoarece, atunci când vorbim despre iubire, aducem inevitabil în discuție aspectele incompreensibile ale libidoului uman. În psihologie, termenul „libido” se referă la pulsiunea sexuală a unei persoane, adică la dorința acesteia (el sau ea) de conectare fizică sau emoțională cu o altă persoană. Deloc surprinzător, un impuls atât de elementar își are rădăcinile etimologice în latină, ca și în termenul elin ce desemnează o forță vitală ce străbate lumea. Sigmund Freud considera libidoul un fel de energie psihică provenită din instinctul sexual. Dar, întrucât formularea sa a evoluat odată cu înțelegerea de către el a „instinctului”, este dificil de găsit o definiție clară. În *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* (publicat pentru prima dată în 1905), libidoul este un fel de dorință sexuală în căutare de obiecte care să ofere satisfacție. O fixație asupra unui obiect poate duce la psihopatologie. În teoriile sale ulterioare, libidoul era mai mult o forță care exercita presiune și care avea legătură cu narcisismul și Eul. Dacă nu era controlată, se putea manifesta ca anxietate.

În *Dincolo de principiul plăcerii* (1920), Freud a introdus noțiunea de Eros, extinzând libidoul la un fel de forță vitală. Discipolul său, Carl Gustav Jung, a adoptat practic această idee și a văzut libidoul ca pe o „energie psihică” prezentă în fiecare tendință către un obiect. Această definiție era legată de ideile lui Freud despre sublimare, proces considerat a explica activitatea umană motivată de forța instinctului sexual, dar fără vreo legătură aparentă cu exprimarea sexualității, de ex., artă, muzică și toate formele de creativitate.

Această scurtă incursiune în istorie demonstrează că încă din Grecia Antică pulsiunea sexuală nu a fost privită *doar* ca pulsiune

sexuală. Mai degrabă, într-o versiune sau alta, a fost responsabilă de o mare parte a acțiunii umane. Pentru Jacques Lacan, faimosul psihianalist francez, dorința inconștientă constituia preocuparea profesională centrală, iar scopul psihanalizei ar fi trebuit să fie acela de a-l ajuta pe analizat să-și recunoască și să-și exprime dorințele. În *Seminarul* său (1988) a susținut că, dând nume dorinței, „subiectul creează, dă naștere unei noi prezențe în lume” (probabil nu doar aceea a ființei sexuale).

Lacan considera că nevoia de iubire nu este niciodată pe deplin satisfăcută, deoarece nimeni nu poate oferi pe de-a-ntregul iubire necondiționată. Astfel, deși dorința beneficiază de obiectele sale directe, obiectul real — suprem — este absent și de neatins. Unul dintre studiile de caz din *Fețe ale iubirii* are ca protagonist un bărbat care tânjea după sora sa, ceea ce ar fi putut fi luat direct din prelegerile lui Lacan.

În acest spirit, cu toții cunoaștem ideea elenă potrivit căreia fiecare dintre noi își caută jumătatea lipsă și că „iubirea” apare atunci când o găsim. În propria noastră mitologie contemporană, scopul este acela de a ne găsi sufletul-pereche. Site-urile de întâlniri se laudă că folosesc un algoritm bazat pe zeci de criterii pentru a-și potrivi membrii între ei (apartenență politică, religioasă... totul, mai puțin chimia instantanee pe care oricine o poate recunoaște într-o clipită). Trebuie totuși să-i recunoaștem meritul pentru descrierea timpurie, detaliată a iubirii. În *Banchetul* (cca 385 î.Hr.) a enumerat diferite tipuri de iubire, de la Eros (sexuală) și Agape (al cărei obiect este natura și Dumnezeu) la Ludus (jucăușă și amuzantă), Filautia (iubirea de sine) și iubirea între părinți și copii. Deși am dori să-i adăugăm mai multe categorii și nuanțe, abordarea sa elementară — faptul că iubirea are multe fațete — ne reamintește încă o dată că totul nu este decât o „notă de subsol” la Platon.

Dar note de subsol importante.

Așa cum am sugerat mai devreme, neuroștiințele au multe de spus despre sexualitate. Dar ceea ce mă interesează aici este recunoașterea de către acestea a faptului că dorința este *mereu* prezentă; nu poate fi îngrădită de precepte morale sau de categorii de gen binare. Așa cum afirmă Donald Pfaff în *Origins*, sexul este „fundamental”, un element structural al identității umane:

Bărbații recurg la poligamie, femeile la poliandrie. Dar acest comportament care sfidează morala nu face decât să-mi sublinieze punctul de vedere: *sexul persistă în ciuda a orice* [italice în orig.]. Este un impuls atât de fundamental, încât nu avem nevoie de vreo aprobare culturală pentru a-l pune în lumina reflectoarelor, adică de a demonstra cât de adânc întipărit e în comportamentul uman. Prejudicata împotriva infidelității este morală — un construct social — și nu are nimic de-a face cu atracția continuă a unui sex față de celălalt (sau, așa cum sugerez mai jos, cu atracția unei persoane diferit orientate față de o altă persoană, compatibilă cu ea). Chiar și atunci când sexul este disponibil pe partea cealaltă a patului, unii caută mai mult... Așadar, ce vreau să spun este că, indiferent cum am împărți constructele sociale ale sexului și genului, o oarecare formă a atracției sexuale inițiale este o formă naturală a impulsului uman social fundamental.

(Pfaff, 2021)

Am citat acest pasaj destul de lung, pentru că desființează cu rapiditate toate tabuurile și convențiile referitoare la sex și, dintr-o perspectivă strict științifică, susține că pulsiunea